

Pregledni članak

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19377155>

POSEBNI OBLICI TURIZMA U FUNKCIJI RAZVOJA BANJSKOG TURIZMA - PRIMER BUKOVIČKE BANJE

Sara Stanić Jovanović*

sstanic@idn.org.rs, sjovanovic@asss.edu.rs

Rezime

Kao jedan od najvažnijih, a možemo reći i najstariji oblik turizma u našoj zemlji, banjski turizam je neophodno da se oslanja na diverzifikaciju turističke ponude u cilju pružanja jedinstvenog iskustva i doživljaja turistima, kao i podizanja konkurentnosti banjske turističke destinacije u okviru domaćeg i međunarodnog turističkog tržišta. Cilj ovog rada jeste analiza posebnih ili specifičnih, odnosno selektivnih oblika turizma u funkciji dopune sadržaja boravka gostiju u banjskom turizmu, sa posebnim osvrtom na Bukovičku banju. U radu se razmatraju mogućnosti integracije izletničkog, odnosno ekskurzionog, lovno-ribolovnog, verskog, poslovnog, seoskog, odnosno ruralnog uključujući agro turizam, manifestacionog, kulturnog, sportsko-rekreativnog i avanturističkog turizma, kao i pojedini manje poznati vidovi turizma koji se odlikuju odsustvom masovnosti (apiturizam, vinski, etno, eko, itd.) u postojeću banjsku turističku ponudu, u cilju povećanja atraktivnosti i vidljivosti ove banjske turističke destinacije, dopune sadržaja i produžetka boravka posetilaca. Metodologija istraživanja obuhvata analizu relevantne literature, statističkih podataka, kao i studiju slučaja Bukovičke banje. Rezultati istraživanja nedvosmisleno ukazuju da adekvatno razvijeni i efikasno integrisani u turističku ponudu, posebni oblici turizma mogu u značajnoj meri doprineti unapređenju ukupnog banjskog turističkog proizvoda, povećanju nivoa zadovoljstva gostiju i konkurentnosti banjske turističke destinacije na turističkom tržištu. Strateško planiranje i koordinacija svih subjekata turističke ponude ključni su preduslov mogućnosti unapređenja ekonomskog vrednovanja, kao i održivog razvoja banjskog turizma u Republici Srbiji.

Ključne reči: posebni oblici turizma, banjski turizam, Bukovička banja

JEL KLASIFIKACIJA: Q1, Q2, Z1, Z3

* Naučni saradnik, Institut društvenih nauka u Beogradu i Predavač, Akademija strukovnih studija Šumadija, Odsek Arandelovac. ORCID: 0009-0004-7546-7374

Rad je nastao u okviru istraživanja na projektu „PRETPOSTAVKE I MOGUĆNOSTI UNAPREĐENJA EKONOMSKOG VREDNOVANJA BANJA“, Matica Srpska, Novi Sad.

1. UVOD

Ključne karakteristike turističke ponude uključuju raznovrsnost, prilagodljivost i integrisanost, što omogućava destinacijama da se pozicioniraju kao atraktivne i održive.¹ Pomenute ključne karakteristike turističke ponude omogućavaju banjama da se pozicioniraju kao atraktivne, održive i kompleksne turističke destinacije, koje turistima pored spa i velnes usluga nude širok spektar raznovrsnih sadržaja, uključujući često sportsko-rekreativne aktivnosti, manifestacije ali i ture nasleđa i ekološke turističke programe, čime se posetioci motivišu da produže boravak.

U savremenom turizmu, jedan od najistaknutijih i najdinamičnijih trendova je individualizacija iskustava i razvoj tematskog turizma. Ovaj trend odražava promene u percepciji i očekivanjima potrošača, koji sve više žele da njihova putovanja budu prilagođena njihovim ličnim interesima, vrednostima i životnim stilovima.² U okviru individualizacije, posebno se ističe razvoj tematskog turizma, koji omogućava turistima da se fokusiraju na određene oblasti ili hobije, čime se postiže dublje iskustvo. Tematski turizam obuhvata aktivno učešće u radionicama, degustacijama, kulturnim manifestacijama i sportskim aktivnostima, čime se stvara osećaj povezanosti i autentičnosti.³ Pomenuti trendovi savremenog razvoja turizma na međunarodnom turističkom tržištu od velikog su značaja za razvoj banjskog turizma, kao jednog od najstarijih vidova turizma na prostoru naše zemlje. Proces evolucije banjskog turizma uslovljen je transformacijom turističkih potreba i motiva gostiju u banjskom turizmu, pored poznatih društveno-ekonomskih promena kroz istoriju. Naime, od tradicionalne uloge usmerene isključivo na lečenje i rehabilitaciju, najčešće kroz sistem socijalnog zdravstvenog osiguranja u našoj zemlji, razvojem tržišne ekonomije i promenom u načinu funkcionisanja, banjske turističke destinacije u Republici Srbiji su redefinisale i proširile svoju ulogu, u smislu nastanka multifunkcionalnog turističkog centra koji posebnu pažnju posvećuje unapređenju kvaliteta života, ne samo kroz prevenciju bolesti, već i zadovoljavanjem rekreativne i kulturne potrebe gostiju kroz proširenje sopstvene turističke ponude.

Banjski turizam predstavlja važan segment savremenog turizma, koji se oslanja na prirodne lekovite resurse, kao što su termalni izvori i mineralne

¹ Jovičić (2008)

² Cohen (2018)

³ Richards (2018)

vode. On kombinuje zdravstvene benefite sa opuštanjem i rekreacijom, što ga čini sve popularnijim u eri u kojoj se akcenat stavlja na preventivnu medicinu i velnes. Ovaj vid turizma je evoluirao od tradicionalnih balneoloških tretmana do složenih programa koji uključuju moderne spa centre, fitness aktivnosti i nutritivne savete, što omogućava posetiocima da kombinuju lečenje sa odmorom u prirodnom okruženju.⁴ Očuvani prirodni resursi (geomorfološki, hidrografski i biogeografski, ne umanjujući značaj klimatskih karakteristika, posebno u domenu tzv. vazdušnih banja) u neposrednom okruženju najvećeg broja banja u Republici Srbiji predstavljaju važan potencijal i mogućnost za upražnjavanje nekih od posebnih oblika turizma, kao što su: sportsko-rekreativni, avanturistički, lovni, ribolovni ali i ruralni, odnosno seoski turizam uključujući agro-turističke sadržaje. Sa druge strane, brojni i jedinstveni antropogeni resursi, iniciraju razvoj kulturnog, manifestacionog i verskog turizma, koji se najčešće u praksi nude banjskim gostima u formi organizovanih izleta i ekskurzija. Savremeni razvoj banjskih turističkih destinacija upućuje i na ubrzan razvoj poslovnog turizma, dok posebni interesi motivišu turiste da tokom boravka u banji istraže i neke od specifičnih oblika turizma, kao što su api-rute, ali i etno, eko i mračne ture, u cilju dopune sadržaja i kreiranja autentičnog i jedinstvenog turističkog iskustva i doživljaja boravka.

U savremenom kontekstu, banjski turizam se karakteriše sezonskom fleksibilnošću. Ponude se prilagođavaju različitim dobima godine, nudeći zimske programe za respiratorne terapije i letnje aktivnosti na otvorenom, što smanjuje sezonalnost i povećava ekonomski uticaj na lokalne zajednice.⁵ Banjski turistički proizvod definiše se kao jedan od najzahvalnijih sa aspekta uticaja negativnih klimatskih karakteristika (najčešće ga definiše odsustvo glavne turističke sezone jer gosti mogu posećivati banje u sva četiri godišnja doba, nezavisno od veoma visokih ili veoma niskih temperatura).

Na domaćem planu, banjski turizam se integriše sa agro turizmom, gde posetioci mogu da učestvuju u lokalnim poljoprivrednim aktivnostima, kao što su berba voća ili degustacija organskih proizvoda, što obogaćuje celokupno iskustvo i podstiče lokalni razvoj.⁶ Na ovaj način može se podstaći razvoj često izolovanih i osiromašenih ruralnih područja.

U savremenom turističkom sektoru, wellness i slow turizam postali su ključni koncepti, odgovarajući na sve veće zahteve potrošača za autentičnim,

⁴ Erfurt-Cooper and Cooper (2009)

⁵ Hall (2010)

⁶ Vujović (2018)

zdravim i manje stresnim iskustvima. Ovi trendovi reflektuju promenu u vrednostima i prioritetima turista koji teže unapređenju svog fizičkog, mentalnog i emotivnog stanja, dok se povezuju s prirodom i lokalnom kulturom.⁷ Ovaj oblik turizma nastao je kao odgovor na ubrzan način života, obeležen stresom i nedostatkom vremena za odmor. Potrošači žele da iskoriste svoje slobodno vreme za postizanje unutrašnjeg mira, ravnoteže i poboljšanja kvaliteta života. Destinacije bogate prirodnim resursima, poput termalnih voda i mineralnih izvora, posebno su popularne za wellness turizam.⁸ Osim očuvanja prirodnih turističkih resursa, promocija kulturne baštine, kao i razvoj turizma specijalnih događaja predstavljaju važan preduslov za diverzifikaciju banjskih turističkih centara.

Razvoj integrisanih turističkih ponuda vidljiv je u strategijama nacionalnih turističkih organizacija, gde se kulturni festivali u banjskim centrima koriste za promociju Srbije kao destinacije za održivi turizam.⁹ Ključna karakteristika savremenog banjskog turizma ogleda se u njegovoj orijentaciji ka održivosti, uz konstantan monitoring kvaliteta termomineralnih izvora, zaštitu prirodnih i očuvanje antropogenih turističkih resursa. Promene na savremenom turističkom tržištu, posebno u domenu turističke tražnje nisu zaobišle ni banjski turizam.

Banjski turizam se suočava sa velikim izazovima, zbog čega je neophodno prilagođavanje turističke ponude i razvoj novih koncepata turizma. Poslednjih godina primetne su promene u starosnoj strukturi gostiju koji posećuju ove destinacije, pri čemu su razlozi njihovih poseta zabava, sport, rekreacija, relaksacija i uživanje u banjskom okruženju. Kod turista je u poslednje vreme uočljiv porast značaja i svesti o očuvanju ličnog zdravlja. Banjske destinacije suočene su sa izazovom prilagođavanja ponude koja je nekada bila usmerena prevashodno ka korisnicima fondova socijalnog osiguranja i zasnivala se isključivo na zdravstvenom i rehabilitacionom turizmu. Danas banjski turizam svoje usluge nudi turistima koji sami finansiraju boravak, a koji, pored želje za unapređenjem zdravlja, putuju i radi odmora i relaksacije.¹⁰ Jedan od primera dobre prakse je neizostavno i Bukovička banja.

⁷ Gibson (2017)

⁸ Honey (2008)

⁹ Stanković i Pavlović (2019)

¹⁰ Arsić, Vujko and Knežević (2024)

2. TURISTIČKA DESTINACIJA BUKOVIČKA BANJA

Opština Arandjelovac nalazi se u centralnom delu Srbije, na južnim padinama planine Bukulje, a u podožju planine Venčac i pripada teritoriji Šumadijskog okruga sa površinom od 375,89 km² (15,75% od ukupne površine Šumadijskog okruga). Obuhvata devetnaest naselja. Severno od reke Kubršnice i Peštan smeštena su naselja: Tuleži, Venčane, Ranilović, Misača, Orašac, Stojnik i Kopljare, a južno: Progoreoci, Jelovik, Bosuta, Vukosavci, Gornja Trešnjevica i Brezovac, dok su naselja Arandjelovac, Vrbica i Banja sa obe strane reke Kubršnice, a Darosava i Bukovik, sa obe strane reke Peštan. Centralni gradski deo, predstavlja administrativni, kulturni i ekonomski centar opštine. Zahvaljujući svom geografskom položaju, Arandjelovac ima dobru prirodnu povezanost sa okolnim gradovima, ali i sa urbanim centrima Srbije.¹¹ Dobrom saobraćajno-turističkom položaju Arandjelovca i Bukovičke banje posebno će doprineti planirana izgradnja novog auto-puta (brza saobraćajnica).

Izgradnja auto-puta Vožd Karađorđe može imati višedimenzionalne razvojne implikacije na Arandjelovac i Bukovičku banju, naročito u domenu saobraćajne integracije, ekonomskog rasta i unapređenja turističke konkurentnosti. Unapređenje saobraćajne infrastrukture doprineće boljoj regionalnoj povezanosti, smanjenju vremena putovanja i povećanju dostupnosti grada iz pravca Beograda i drugih većih urbanih centara. Dugoročno posmatrano, Arandjelovac bi mogao ojačati svoju poziciju u prostornoj hijerarhiji centralne Srbije, prerastajući iz lokalnog banjskog centra u značajnije regionalno čvorište. Bukovička banja, kao tradicionalni banjski i rehabilitacioni centar, mogla bi ostvariti povećanje broja posetilaca, produženje prosečne dužine boravka i veću atraktivnost za investicije u hotelske i prateće usluge. Planirana izgradnja auto-puta Vožd Karađorđe¹² imaće značajan uticaj na saobraćajni položaj Arandjelovca, jer će opštinu direktno povezati sa glavnim regionalnim i državnim putnim pravcima, čime će se skratiti vreme putovanja ka Beogradu, centralnoj i zapadnoj Srbiji. Novi koridor će rasteretiti postojeću putnu mrežu, povećati bezbednost i protočnost saobraćaja, ali i unaprediti dostupnost opštine za privredne aktivnosti, turizam i investicije. Time će Arandjelovac iz relativno perifernog položaja preći u znatno povoljniji saobraćajni i razvojni položaj unutar Šumadijskog regiona.

¹¹ Milanović (2003)

¹² https://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/ppppn_dp_vozd_karadjordje_ju_0.pdf [Pristup: 12.02.2026.]

Bukovička banja raspolaže značajnim prirodnim resursima koji predstavljaju osnovu njenog turističkog razvoja, naročito u oblasti zdravstvenog, rekreativnog i ekološkog turizma. Među geomorfološkim i pejzažnim vrednostima izdvaja se planina Bukulja, koja pogoduje razvoju sportsko-rekreativnog i izletničkog turizma (pešačenje, biciklizam, planinarenje i druge aktivnosti).

Bukulja je planina u Šumadiji, u čijem podnožju se nalaze Arandjelovac i Bukovička banja, a njen najviši vrh je visok 696 metara. Ona je vulkanskog porekla, što dokazuje prisustvo granitnih stena. Obrasla je bukvom, grabovom i hrastovom šumom, a naziv planine potiče od reči *bukulj* - deminutiva slovenske reči buk. Obeležene pešačke staze vode od parka Bukovičke banje do vrha planine. Na vrhu se nalazi hidrometeorološka stanica, a na njenim obodima je Garaško jezero. Predstavlja omiljeno izletišta Arandjelovčana i banjskih gostiju, a poseduje više ugostiteljskih objekata.¹³ Svakako da su najvažniji hidrološki resurs mineralne i termomineralne vode, čija eksploatacija predstavlja osnov zdravstvenog i rehabilitacionog turizma. Dok povoljne bioklimatske karakteristike omogućavaju boravak i terapiju tokom većeg dela godine, što se pozitivno odražava na produžetak turističke sezone, kao i kontinuitet turističkog prometa.

Prvi razlog koji je uticao da baš ovde nastane banja bio je obilje mineralne vode. Drugi važan momenat za razvoj banje bila je klima. Smeštena u središnjem delu Šumadije, u severoistočnom podnožju planine Bukulje, na nadmorskoj visini od oko 250-270 metara, Bukovičku banju karakteriše regionalni tip klimata srednjeg dela Šumadije sa specifičnim varijetatom subalpske klime. Na osnovu višegodišnjeg osmatranja (1931-1960) može se reći da ovde vlada umerena i po čovečiji organizam pogodna klima, zime su relativno hladne, jeseni toplije od proleća, a leta umereno topla. Sa srednjom godišnjom temperaturom od 10,6°C i srednjom julskom temperaturom od 21,3°C, sa mineralnom vodom, umerenim vazдушnim strujama i pobrđem Arandjelovačke kotline, bogatom šumom (koja istovremeno štiti rejon od jakih vetrova, umanjuje nagle promene vremena i čini da vazduh bude bogat ozonom), ovaj kraj je imao sve prirodne preduslove za razvoj banjskog turizma. Danas je Bukovička banja priznata turistička destinacija.¹⁴ Prostrani banjski park sa bogatim dendrološkim fondom predstavlja značajan ambijentalni resurs. Visok procenat zelenih površina doprinosi kvalitetu vazduha i ukupnom doživljaju prostora, što je posebno važno za zdravstveni, rehabilitacioni i wellness turizam.

¹³ Planić (2025)

¹⁴ Petrović (2018)

Biogeografske karakteristike veoma su bogate i rasprostranjene na celoj teritoriji opštine. Predstavljaju komplementarnu značajnu turističku vrednost, jer ublažava klimatske ekstremite, sprečava eroziju, daje posebnu osobenost pejzažu i uslovljava nastanjivanje većeg broja divljači i ptica, značajnih za lovno-rekreativni i boravišni turizam.¹⁵

Među antropogenim resursima u bližem i daljem okruženju Bukovičke banje izdvaja se bogato kulturno-istorijsko nasleđe kao osnova za razvoj kulturnog i ekskurzionog turizma.

Crkva Svetog Arhanđela Gavrila – poznata i kao Vrbička crkva, zadužbina kneza Miloša Obrenovića, jedna je od najznačajnijih kulturno-istorijskih vrednosti Aranđelovca. Izbor imena ove crkve, protumačen je kao kajanje zbog ubistva Karađorđa, koje se baš dogodilo između 12. i 13. jula, što je dan proslavljanja Sabora Svetog Arhangela Gavrila.¹⁶ Bukovička crkva Svetog Arhangela Gavrila – iz nemanjičkog perioda, nalazi se u podnožju Bukulje. Crkva je više puta uništavana, a današnji izgled dobila je tridesetih godina XIX veka, nakon što je bila spaljena. U sklopu crkve, nalazi se i spomen-česma, koja je vezana za protu Anastasija Antonijevića, koji je baš na ovom mestu zakleo učesnike Prvog srpskog ustanka.¹⁷ Crkva brvnara – nalazi se u selu Darosava i jedna je od retkih građevina iz vremena turske vladavine. Podignuta je 1832. godine, a obnovljena je 1907. godine. Hram je posvećen svetim apostolima Petru i Pavlu.¹⁸ Manastir Svetog Arhangela Mihaila – u selu Brezovac podno planine Venčac, nalazi se manstir zadužbina despota Đurađa Brankovića Smederevca iz 1444. godine. Spomenik palim junacima u ratovima – od 1912. do 1913. godine, podignut je na prostranom trgu u centru grada, nesumnjivo je najpoznatije spomen obeležje u Aranđelovcu i okolini. Spomenik je posvećen palim borcima ovog kraja u Balkanskom i Prvom svetskom ratu. Spomen-kosturnica sa kapelom- je izuzetan spomenik palim junacima Prvog svetskog rata. Nalazi se nedaleko od parka Bukovičke Banje. Globalnim arhitektonskim rešenjem ovaj spomenik podseća na kapelu podignutu na poznatom groblju srpskih vojnika na Zejtinliku u Solunu (Grčka). U kosturnici i okolnim grobovima sahranjeno je oko četiri hiljade naših i neprijateljskih vojnika. Uglavnom su to ratnici pali u borbama čuvene kolubarske bitke 1914. godine i kasnijim borbama, vođenim na području bivšeg

¹⁵ Stanković (2014)

¹⁶ Ivanović (2004)

¹⁷ Mihailović (1988)

¹⁸ Petrović (1949)

orašačkog, oplenačkog i kolubarskog sreza.¹⁹ Jedan od simbola Arandjelovca i Bukovičke banje je Staro zdanje, pored pećine Risovača, kao i znamenitog mesta Orašac u neposrednoj blizini. Iako je prepoznat kao kulturno dobro od velikog značaja, Staro zdanje se suočava sa problemima nedovoljnog ulaganja i složenih imovinsko-pravnih i investicionih pitanja. Periodično se pojavljuju inicijative i planovi za njegovu revitalizaciju, obnovu i prenamenu, čime bi se doprinelo jačanju kulturnog identiteta i podizanju ukupnog imidža Bukovičke banje kao elitne banjske turističke destinacije.

Staro Zdanje svoje postojanje računa od kad je i Arandjelovac. Prema prvom crtežu parka Bukovičke Banje, iz 1856. godine, u parku su najveći prostor zauzimali objekti mehana i sklonište. Na tom mestu je posle petnaestak godina izgrađeno Staro zdanje. Projektant Velikog konaka ili Državnog zdanja bio je arhitekta Kosta Šreplović, učenik znamenitog arhitekta Jana Nevole, projektanta Kapetan Mišinog zdanja u Beogradu, kome je Staro zdanje nalik.²⁰ Među antropogenim resursima ističe se Narodni muzej Arandjelovac, koji ima ulogu čuvara lokalnog identiteta, ali i važnog faktora u razvoju kulturnog turizma, posebno u kontekstu turističke ponude Bukovičke banje.

Narodni muzej u Arandjelovcu obuhvata brojne objekte od istorijskog i kulturnog značaja (arheološka nalazišta, spomenici kulture i druge znamenitosti koje svedoče o bogatom nasleđu Topole i Arandjelovca). Muzej je nadležan nad Spomenikom prirode prve kategorije Risovača, koje je i kulturno dobro od velikog značaja, a upravlja i Znamenitim mestom Orašac, koje spada u kulturna dobra od izuzetnog značaja.²¹ Poslednjih godina, široj stručnoj javnosti je poznat i lokalitet Dvorine, za koji se predviđa veliki značaj za razvoj kulturnog i ekskurzionog turizma u budućnosti.

Na severnoj padini Venčaca, u selu Banji, nalazi se lokalitet Dvorine, poznat i pod imenom Madžarsko groblje. Dvorine (Madžarsko groblje) je lokalitet odavno poznat u stručnoj literaturi. Arheološka iskopavanja na Dvorinama započeta su 2004. godine, a potom nastavljena 2007, u organizaciji Narodnog muzeja u Beogradu i Muzeja u Arandjelovcu. Već pri sadašnjem stepenu istraženosti može se reći da je crkva čiji se ostaci istražuju na lokalitetu Dvorine–Madžarsko groblje bila monumentalna građevina.²²

¹⁹ Mihailović (1988)

²⁰ Todorović (1987)

²¹ <https://nmar.rs/pristupljeno> [Pristup: 11.02.2026.]

²² Radivević i Milivojević (2018)

Kada je reč o manifestacijama i događajima, jedan od simbola Bukovičke banje i Arandjelovca je svakako smotra umetnosti “Mermer i zvuci”, kao jedinstven i poseban segment kulturnog identiteta grada. Manifestacija se tradicionalno održava u ambijentu banjskog parka integrišući likovnu i muzičku umetnost, pri čemu je akcenat na vajarskim ostvarenjima u mermeru, čime se afirmiše i lokalna tradicija eksploatacije i obrade kamena. Skulpture nastale tokom smotre trajno obogaćuju parkovni prostor, stvarajući jedinstvenu simbiozu prirodnog pejzaža i savremenog umetničkog izraza. Time „Mermer i zvuci“ prevazilazi karakter jednokratnog kulturnog događaja i postaje trajni činilac prostornog i simboličkog identiteta Arandjelovca.²³ Među manifestacijama koje se realizuju na prostoru opštine Arandjelovac, osim smotre umetnosti ističu se i: Sretenje-obeležavanje Dana državnosti Republike Srbije; Ulica nasmejanih lica, kao i Roll and Blues Fest,²⁴ ali i Sajam vina, Julske svečanosti, Novogodišnji bazar, Festival knjige, Gulašijada, Prvomajski uranak, Plivanje za časni krst i drugi specijalni događaji, koji doprinose obogaćivanju sadržaja boravaka posetilaca u Bukovičkoj banji.

Kada je reč o materijalnoj bazi za razvoj turizma izdvajaju se: Specijalna bolnica “Bukovička banja”, hoteli “Izvor” i “Kruna” (i nakon završetka rekonstrukcije “Šumadija”), kao i priličan broj soba i apartmana (blizu 150), kao i smeštajnih objekata u domaćoj radinosti (oko 600 ležajeva), koje predstavljaju osnovu za razvoj seoskog, odnosno ruralnog i agroturizma.

SWOT analiza Bukovičke banje ukazuje na dugu tradiciju razvoja banjskog turističkog proizvoda, kao i očuvanje prirodnih resursa i jedinstvenu kulturnu baštinu kao snage; dok se u slabosti ubrajaju nedostatak smeštajnih kapaciteta, nebriga o postojećim atrakcijama (npr. Staro zdanje) i nedostatak kvalifikovane radne snage, kao i turistički edukovanog kadra na vodećim menadžerskim pozicijama. Sa druge strane, šanse predstavljaju izgradnja auto-puta Vožd Karadorđe, partnerstvo i investicije, ali i veća vidljivost Bukovičke banje na turističkom tržištu i svest o neophodnosti kreiranja novih tematskih tura i primeni koncepta održivog razvoja; dok pretnje za razvoj turizma na teritoriji Bukovičke banje mogu predstavljati svetska ekonomska kriza, česte promene vlasni na lokalnom nivou, kao i nezainteresovanost iste za turistički razvoj, pandemije, ali i konkurencija.

U tabeli broj 1 predstavljen je turistički promet opštine Arandjelovac u periodu od 2020. do 2024. godine. Turistička kretanja u opštini Arandjelovac u

²³ <https://bukovickabanja.rs/smotra-umetnosti-mermer-i-zvuci> [Pristup: 14.02.2026.]

²⁴ <https://arandjelovac.org/category/manifestacije> [Pristup: 14.02.2026.]

razdoblju od 2020. do 2024. godine jasno ukazuju na tri faze – pad, oporavak i rast.

Tabela 1. Turistički promet opštine Arandjelovac

Godina	Dolasci turista	Ukupan broj noćenja turista	Broj noćenja domaćih turista	Broj noćenja stranih turista
2020.	21.227	52.975	47.420	5.555
2021.	29.583	75.809	62.855	12.954
2022.	34.808	106.277	89.172	17.105
2023.	38.577	112.742	93.652	19.072
2024.	40.376	116.357	93.012	23.243

Izvor: Republički zavod za statistiku Srbije

Početno smanjenje broja posetilaca bilo je posledica pandemije COVID-19, koja je ograničila turistička putovanja i svela promet na nivo ispod stvarnih potencijala destinacije. Ipak, već u godinama koje su usledile uočava se postepena stabilizacija, a zatim i kontinuirani rast turističkog prometa. Ovakav trend potvrđuje sposobnost turističke ponude Arandjelovca da se prilagodi novim okolnostima i ponovo zadobije poverenje turista. Struktura turističkih dolazaka ukazuje na prevagu domaćih gostiju, ali se istovremeno primećuje postepeno povećanje interesovanja sa inostranih tržišta. Porast broja noćenja stranih turista naročito potvrđuje rastuću međunarodnu vidljivost Bukovičke banje kao turističke destinacije, čime se stvaraju dodatne prilike za njegovo bolje pozicioniranje na širem, globalnom tržištu.

Arandjelovac predstavlja sastavni deo turističke destinacije Arandjelovac–Topola, koja je u skladu sa Nacionalnom strategijom razvoja turizma za period od 2016. do 2025. godine svrstana među primarne turističke destinacije Republike Srbije. U okviru Strategijskog marketing plana turizma Republike Srbije do 2025. godine sprovedene su analize nivoa razvijenosti vodećih turističkih destinacija, prema kojima se destinacija Arandjelovac–Topola klasifikuje kao srednje razvijena turistička destinacija.²⁵

²⁵ <https://arhiva.mtt.gov.rs/download/Strategijski%20marketing%20plan%20turizma%20RS%20do%202025..pdf/> [Pristup: 12.06.2026.]

Tabela broj 2 pokazuje mesečnu analizu turističkog prometa tokom 2024. godine u opštini Arandelovac.

Tabela 2. Turistički promet po mesecima u 2024. godini

Mesec	Dolasti turista	Ukupan broj noćenja turista	Broj noćenja domaćih turista	Broj noćenja stranih turista
Januar	2.070	5.479	4.116	1.363
Februar	2.428	5.369	4.403	966
Mart	3.215	9.702	8.010	1.692
April	3.339	10.644	8.456	2.188
Maj	3.110	10.756	8.648	2.072
Jun	3.720	12.380	10.693	1.687
Jul	4.800	16.130	13.146	2.984
Avgust	5.477	18.699	14.619	4.080
Septembar	2.997	6.366	4.592	1.744
Oktobar	2.989	7.003	5.539	1.464
Novembar	3.191	7.600	6.379	1.221
Decembar	3.040	6.229	4.447	1.782

Izvor: Republički zavod za statistiku Srbije

Mesečna analiza turističkog prometa u 2024. godini ukazuje na naglašenu sezonalnost u Arandelovcu. Najveći intenzitet turističkih aktivnosti beleži se tokom letnjih meseci, kada povoljni vremenski uslovi, školski raspusti i raznovrsni kulturni programi doprinose povećanom broju dolazaka i ostvarenih noćenja. Nasuprot tome, zimski i rani prolećni meseci karakterišu se nešto slabijom posećenošću, što potvrđuje uticaj sezonskih faktora, ali i postojanje nedovoljno iskorišćenih kapaciteta. U cilju postizanja ujednačenije turističke aktivnosti tokom cele godine, potrebno je ulagati u razvoj dodatnih sadržaja, kao što su kulturne manifestacije, kongresni turizam i wellness ponuda ali i tematske ture. Takve inicijative mogle bi podstaći dolazak turista i van glavne sezone, čime bi se obezbedila stabilnija dinamika turističkog prometa i dugoročno održiv razvoj destinacije.

3. POSEBNI OBLICI TURIZMA U BUKOVIČKOJ BANJI

Bukovička banja je u jednom periodu bila izbrisana kao turistička destinacija, ali je zahvaljujući privatizaciji i revitalizaciji hotela „Izvor“ i novim turističkim objektima oživela i postala prepoznatljiva. Turističko tržište je promenljivo i za opstanak Bukovičke banje neophodno je ciljeve donositi na osnovu dobro određene situacione analize.²⁶ Pored banjskog turizma, koji u Arandjelovcu ima tradiciju dužu od dva veka, kontinuirano se razvijaju i diverzifikuju savremeni oblici turističke ponude. Među značajno zastupljenim vidovima izdvajaju se rekreativni, kulturno-istorijski i manifestacioni turizam, dok u poslednjih nekoliko godina naročitu ekspanziju beleže kongresni, ruralni turizam, kao i gastronomski i vinski turizam.

Nastanak Arandjelovca povezan je s izgradnjom i razvojem Bukovičke banje. Uglavnom planski, ali u pojedinim istorijskim etapama i stihijski, Bukovička banja građena je iz nekoliko razloga (korišćenje lekovitih voda radi lečenja, organizovanja sistema javnog zdravlja, razvoja turizma i povećavanja budžetskih priliva, projektovanja ekonomskog rasta itd.). Od 1838. godine počinje organizovan dolazak gostiju u ovo lečilište i taj proces je, osim kratkih prekida tokom Prvog i Drugog svetskog rata, trajao u kontinuitetu do danas.²⁷

Savremeni obim turističke tražnje u Arandjelovcu primetno je manji u odnosu na nivo ostvaren tokom osamdesetih i devedesetih godina XX veka. Ovakva situacija posledica je više međusobno povezanih činilaca, među kojima se naročito izdvajaju zastarelost infrastrukturnih sistema, nedovoljno modernizovani i kapacitetom ograničeni smeštajni objekti, kao i dugotrajno nerešeni imovinsko-pravni odnosi i drugi strukturni izazovi u sektoru turizma. Međutim, opšti rast turističkog prometa u Republici Srbiji u poslednje tri godine, posebno u segmentu domaćih turista, pozitivno se reflektovao i na lokalni nivo. Povećano interesovanje za turističke sadržaje Arandjelovca i Bukovičke banje ukazuje na postepenu revitalizaciju destinacije. U tom kontekstu, Turistička organizacija Arandjelovca intenzivira promotivne i razvojne aktivnosti sa ciljem unapređenja prepoznatljivosti i konkurentnosti grada kao atraktivne turističke destinacije.

Opština Arandjelovac kao turistička destinacija, uključujući Bukovičku Banju, poseduje tradiciju dugu dva veka, kada je u pitanju zdravstveni i banjski

²⁶ Riznić, Cvijanović i Vojnović (2014)

²⁷ Proroković (2025)

ali i drugi oblici turizma. Poslednjih godina opština Arandjelovac se izdvaja kao primer dobre prakse održive turističke destinacije zahvaljujući ukupnoj angažovanosti, saradnji sa brojnim turističkim subjektima, ustanovama i organizacijama, ali i realizaciji projekata od značaja za budući turistički razvoj grada pod Bukuljom.²⁸ Izgradnja Osmatračnice na Bukulji visoke 19 metara (2011), danas omiljene atrakcije svim posetiocima Bukovičke banje i Arandjelovca, sa koje se pruža veličanstven pogled do pola Šumadije, predstavlja zajednički projekat Turističke organizacije opštine Arandjelovac i Skupštine opštine Arandjelovac. Projekat realizacije izletničkih mobilijara (2021) od strane Turističke organizacije opštine Arandjelovac na 14 lokacija duž pešačkih staza na Bukulji doprineo je jačanju turističkih ruta staze zdravlja, dok je projekat Turističke signalizacije (2022), realizovan u saradnji Turističke organizacije opštine Arandjelovac i Ministarstva saobraćaja i infrastrukture doprineo većoj vidljivosti Bukovičke banje na turističkoj mapi naše zemlje.

Trenutno stanje turističke tražnje u Bukovičkoj banji i Arandjelovcu znatno je ispod nivoa koji je ostvaren tokom osamdesetih, pa čak i devedesetih godina. Razlozi za to uključuju zastarelu infrastrukturu, neadekvatne smeštajne kapacitete, nerazvijene imovinsko-pravne strukture i mnoge druge faktore. Ipak, nove okolnosti koje su tokom poslednje tri godine dovele do naglog povećanja turističkog razvoja u Republici Srbiji, pre svega od domaćih turista, takođe su imale uticaj na turizam u Arandjelovcu.²⁹ U svemu tome, savremeni trendovi na turističkom tržištu, promena turističke tražnje, kao i neophodnost kreiranja inovativnih turističkih proizvoda od strane turističke ponude sa akcentom na autentičnost, geografsko poreklo, lokalni faktor ali i turistički doživljaj, predstavljaju razvojne mogućnosti za turističku destinaciju Bukovičku banju, koje će u narednom periodu uticati na jačanje brenda i imidža ove turističke destinacije kroz povećanje kvaliteta turističkih usluga i obezbeđivanje dugoročne konkurentnosti kako na domaćem, tako i na međunarodnom turističkom tržištu.

4. ZAKLJUČAK

Razmatranje uloge posebnih oblika turizma u funkciji razvoja banjskog turizma potvrđuje da savremene banje više ne mogu opstati isključivo na

²⁸ Stanić Jovanović, Ivanovski and Miletović (2025)

²⁹ Stanić Jovanović, Ilić and Miletović (2025)

tradicionalnoj zdravstvenoj i rehabilitacionoj funkciji. Na primeru Bukovičke banje pokazano je da integracija zdravstvenog, wellness i spa, sportsko-rekreativnog, kulturnog, manifestacionog, kongresnog i ruralnog turizma predstavlja ključni razvojni pravac ka unapređenju konkurentnosti i održivosti ove banjske turističke destinacije. Diverzifikacijom turističke ponude produžava se sezona, proširuje struktura tražnje i povećava ekonomski efekat turizma na lokalnu zajednicu.

Prirodni resursi, pre svega mineralne vode i povoljan klimatski faktor, u kombinaciji sa kulturno-istorijskim nasleđem i manifestacijama, stvaraju osnovu za oblikovanje integrisanog turističkog proizvoda. Posebno je značajno povezivanje banjskog turizma sa manifestacionim i kulturnim sadržajima koji se realizuju u okviru smotre umetnosti «Mermer i zvuci», čime se doprinosi jačanju imidža banjske turističke destinacije i njenoj diferencijaciji naturističkom tržištu. Takođe, razvoj wellness i spa programa usklađenih sa savremenim trendovima zdravog života dodatno pozicionira Aranđelovac kao atraktivnu destinaciju za različite segmente turista.

Analiza ukazuje da održivi razvoj Bukovičke banje podrazumeva plansko upravljanje resursima, unapređenje infrastrukturne i smeštajne ponude, primenu savremenih marketinških strategija i jačanje javno-privatnog partnerstva. Posebni oblici turizma ne predstavljaju alternativu, već komplementarni faktor koji doprinosi valorizaciji postojećih potencijala i stvaranju dodatne vrednosti. Zaključno, sinergija banjskog i posebnih oblika turizma predstavlja strateški pravac razvoja koji omogućava dugoročnu konkurentnost, ekonomsku stabilnost i održivost turističke destinacije. Primer Bukovičke banje potvrđuje da se kroz integrisani pristup, inovativnost i prilagođavanje savremenim turističkim trendovima može obezbediti dinamičan razvoj banjskog turizma u skladu sa principima održivog razvoja.

SPECIAL FORMS OF TOURISM IN THE FUNCTION OF THE DEVELOPMENT OF SPA TOURISM - THE EXAMPLE OF BUKOVIČKA BANJA

Abstract

As one of the most important, and we can say the oldest forms of tourism in our country, the development of spa tourism is necessary to rely on the diversification of the tourist offer in order to provide tourists with a unique experience, as well as to increase the competitiveness of the spa tourist destination within the domestic and international tourist market. The aim of this work is the analysis of special or specific, i.e. selective forms of tourism in the function of supplementing the content of guests' stay in spa tourism, with a special focus on Bukovička Spa. The paper discusses the possibilities of integrating sightseeing, i.e. excursion, hunting and fishing, religious, business, rural, i.e. rural, including agro tourism, event, cultural, sports-recreational and adventure tourism, as well as some lesser-known forms of tourism that are characterized by the absence of mass (apitourism, dark, ethno, eco, etc.) into the existing spa tourism offer, with the aim of increasing the attractiveness and visibility of this spa tourist destination, supplementing the content and extension of stay of visitors. The research methodology includes an analysis of relevant literature, statistical data, as well as a case study of Bukovička Spa. The results of the research unequivocally indicate that adequately developed and effectively integrated into the tourist offer, special forms of tourism can significantly contribute to the improvement of the overall spa tourist product, increasing the level of guest satisfaction and the competitiveness of the spa tourist destination on the tourist market. Strategic planning and coordination of all subjects of the tourist offer are a key prerequisite for the possibility of improving the economic valuation, as well as the sustainable development of spa tourism in the Republic of Serbia.

Keywords: special forms of tourism, spa tourism, Bukovička spa

LITERATURA

Arsić, M., Vujko, A., & Knežević, M. (2024). Development Perspectives on Wellness and Spa Tourism in the Context of Tourism Business Sustainability. *Sustainability*, 16(20), 8760.

Cohen, S. A. (2018). *Tourism and the Authentic: The Role of Personalization and Experience*. *Annals of Tourism Research*, 73, 23–36.

Erfurt-Cooper, P., & Cooper, M. (2009). *Health and wellness tourism: Spas and hot springs*. Channel View Publications.

Hall, C. M. (2010). *Tourism and biodiversity: Conservation and development*. Channel View Publications

Gibson, R. (2017). *Tourism and the Environment*. Routledge.

Honey, M. (2008). *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?* Island Press.

Ivanović T., (2004), Crkva Svetog Arhangela Gavrila u Aranđelovcu, SPC, Beograd

Jovičić, M. (2008). Turistički proizvodi i razvoj destinacija. Fakultet za turistički i hotelski menadžment, Beograd.

Milanović D., (2003), Opština Aranđelovac, Srpsko geografsko društvo, Beograd

Mihailović D., (1988), Aranđelovac, kulturno-istorijski spomenici, Stručna knjiga, Beograd

Petrović P., (1949), Šumadijska Kolubara, Srpski etnografski zbornik SAN, Beograd

Petrović, Z., (2018). Dva veka Bukovičke banje. Aranđelovac: Narodni muzej, Specijalna bolnica za rehabilitaciju “Bukovička banja”

Planić, I., (2025). Planine i planinski vrhovi u Srbiji. Beograd: Komshe.

Proroković, D. (2025). Podizanje Bukovičke banje od prve polovine XIX veka do danas: studija slučaja razvojne strategije. *Zbornik Matice srpske za istoriju*, 111, 57-79.

Radivević, D., Milivojević, V., (2018). Arheološka istraživanja lokaliteta Dvorine - Madzarsko groblje u podnožju Venčaca 2016-2017. godine. Zbornik radova sa naučnog skupa - Rudnik i Venčac sa okolinom u srednjem veku i ranoj moderni. Aranđelovac: Narodni muzej

Richards, G. (2018). *Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*. Routledge.

Riznić, D. T., Cvijanović, J., & Vojnović, B. (2014). Usklađivanje marketing strategije turističke destinacije sa promenama u okruženju-Studija slučaja Bukovičke Banje. *Marketing (0354-3471)*, 45(4).

Stanić Jovanović S., Ivanovski A., Miletović N., (2025). The Municipality of Aranđelovac as an example of good practice for a sustainable tourist destination. In *Book of Proceedings the Second International Conference CASB25: Creative Industries in the sector of tourism and hospitality-challenges and perspectives*. pp. 243

Stanić Jovanović, S., Ilić, B., & Miletović, N. (2025). Is Rural Tourism an Opportunity for the Development and Revitalization of the Municipality of Aranđelovac?

Stanković S., (2014), Turistička valorizacija i zaštita prirode Opštine Topola, Glasnik Srpskog geografskog društva, Beograd

Stanković S., Pavlović S., (2019). Održivi turizam u Srbiji: Strategije i izazovi.

Todorović D. (1987) Bukovička Banja-Aranđelovac – Turistički savez opštine Aranđelovac

Vujović, S. (2018). Agroturizam i banjski turizam u Srbiji: Integracija i razvoj. U *Zbornik radova sa konferencije Turizam i ruralni razvoj* (str. 150–165). Fakultet za hotelijerstvo i turizam u Vrnjačkoj Banji.

https://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/ppppn_dp_vozd_karadjordje_ju_0.pdf [Pristup: 12.02.2026.]

<https://arhiva.mtt.gov.rs/download/Strategijski%20marketing%20plan%20turizma%20RS%20do%202025..pdf> [Pristup: 12.06.2026.]

<https://bukovickabanja.rs/smotra-umetnosti-mermer-i-zvuci/> [Pristup: 14.02.2026.]

<https://arandjelovac.org/category/manifestacije/> [Pristup: 14.02.2026.]

<https://nmar.rs/> [Pristup: 11.02.2026.]